

"Hvert menneskeliv er Guds roman."

Skjønnlitterære impulser til sjelesørgerisk arbeid¹

TOR JOHAN S. GREVBO

t.grevbo@online.no

En svært plaget romanfigur får plutselig øye på en vitsetegning. Der sitter to menn og ser ut over et øde fabrikklandskap. Den ene sier: "En dag skal vi alle dø." Den andre svarer: "Alle andre dager skal vi det ikke."

Se Beate Grimrud: En dåre fri, s 306

Hvor mange virkelig skjellsettende hendelser og erfaringer inneholder et liv? Ifølge den ungarske forfatteren Magda Szabó er alderdommens erfaring at det dreier det seg om noen ganske få.² Hvis vi skal få hjelp til å finne disse, løfte dem frem og bearbeide dem, kan vi trenge hjelp både av skjønnlitteratur og sjelesorg, gjerne i såkalt skjønn forening.

Sjelesorg kan beskrives i definisjonsform på utallige måter. De aller fleste forsøk jeg har støtt på, har en kjerne av sannhet i seg.³ Best er de som gjør sjelesorgenes rom så stort at det faktisk omfatter alt som hører menneskelivet til: sorgen og gleden, livet og døden, gråten og latteren, nytelsen og forsakelsen, frelsen og fortapelsen, lovsangen og klagen, meg selv og de andre, det intime og det sosiale, det grense-sprengende og det grensesettende, skuffelsen og overraskelsen, livsgnisten og kjedsomheten osv. Sann sjelesorg blir det når alt dette sees i lys av den treenige Gud – også om denne vår

skaper, frelser og fornyer ikke uttrykkelig nevnes.

Definisjoner som hjelper oss til å holde fast ved denne store sammenhengen, skal ikke foraktes. Likevel kommer vi ikke utenom at praktisk sjelesorg først og fremst er en *kunst*. Kan-skje "kunsthåndverk" er den aller mest presise beskrivelsen om vi benytter estetiske kategorier. Ikke bare et håndverk bygget på læring og erfaring. Ikke bare en kunst bygget på kreativitet og innfall. Men en kombinasjon, slik god skjønnlitteratur også normalt er det.

Tar vi dette perspektivet på alvor, må en sjelesørger ikke bare lese "levende menneskelige dokumenter" (A. Boisen), ikke bare lese faglitteratur, ikke bare innlese sine erfaringer i gapet til anerkjente forskningsmetoder, ikke bare avlese en god veileders spor i terrenget – men rett og slett bade seg i skjønnlitteratur. Jeg nevner først tre dype gleder ved et slikt bokbad, som også kan befrukte sjelesorgen.

Tre dype gleder

En dyp glede har jeg blant andre felles med familien til hovedpersonen i romanen *Vindens skygge* (C. R. Zafón). Det er gleden over skjønnlitterære bøkens hemmelighetsfulle, levende

kraft og ånd – som om de selv var personer med gjennomskuede og fornyende blikk. I møtet med et skjult bibliotek får Daniel som 10-åring høre av sin far at *”dette stedet er et mysterium (...) en helligdom. Hver bok, hvert bind du ser, har en sjel. Sjelen til den som skrev den, og sjelen til den som leste den og levde og drømte med den. Hver gang en bok skifter eier, hver gang noen lar blikket gli over sidene, vokser dens ånd og styrkes”* (s 7). Så følger vi Daniels egen beskrivelse av den enorme boksamlingen: *”Jeg gikk gjennom ganger og gallerier i spiral, fullsatt av hundrevis, tusenvis av bind som syntes å vite mer om meg enn jeg om dem. Om litt slo det meg at det bak permene på hver eneste av disse bøkene åpnet seg et uendelig univers som kunne utforskes, og utenfor disse veggene lot verden livet gå sin gang med fotballkamper og radioføljetonger, og nøyde seg med å se så langt som til sin egen navle og ikke stort lenger”* (s 8).

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgersk arbeid fordi den nesten alltid vet mer om oss enn vi om den, og fordi den forlenger blikket i alle fall noen centimeter lengre enn til vår egen navle.

Jeg har videre en dyp glede som jeg blant annet deler med den svenske forfatteren Göran Tunström. Det er gleden over alt det jeg ikke forstår sånn uten videre, et fascinerende trekk ved mye god skjønnlitteratur. I barndomsskildringen *Prestungen* får vi del i en scene på sommerøya Koster der Göran og kameraten Lars på 12–13 år ligger i sanden med et branngult novellemagasin (BLM): *”Vi har en pose med svarte kirsebær, huden smaker salt og Lars leser høyt. Novellen heter De små ordene av Lars Ahlin, og jeg begriper ikke et ord. – Det er skjønt. Det er skjønt, for det er det første jeg har hørt som jeg ikke begriper et dugg av. Det er det første jeg har møtt på lenge, som er større enn meg. (...) De små ordene er store ord. De drysser ut av munnen på Lars og har en stor himmel over seg, et stort hav uten grenser. Hvis alt er mindre enn en selv, blir man ensom og overlegen, har ingenting å drukne seg i, ingenting å slåss mot”* (s 92). Og konklusjonen etter lesingen blir lykkeligvis: *”Verden er stor igjen, det går an å leve i den”* (s 93).

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgersk arbeid fordi den gjør verden større,

nettopp ved hjelp av alt det gåtefulle vi ikke helt forstår, men likevel kan ane betydningen av. Skjønnlitteratur kan på denne måten bistå sjelesorgen til å oppdage at den foregår i verdens største – og aldri ferdigdefinerte – rom, altså ikke i en ryddig krok av virkeligheten innredet til samtale med spesielt interesserte.

Jeg innrømmer også en tredje dyp glede som jeg blant andre har felles med den svenske filmregissøren og essayisten Roy Andersson. Det er gleden over livets alvor. Andersson påstår at hele vårt samfunn i dag prøver å ta alvoret fra oss gjennom *”det rådende slurvet og overflatskheten. (...) redselen som samfunnet har for alvor, er av samme slag som den narkomanes redsel for å komme ut av rusen, eller alkoholikerens redsel for å bli edru,”* skriver han i *Vår tids redsel for alvor* (s 18). Femten år gammel bestemte han seg – etter noen sterke leseopplevelser – for å bli forfatter. *”(...) disse sterke leseopplevelsene hadde en ganske sjokkartet og svimlende virkning på meg. Jeg forstod at det fantes mennesker ute i verden som formulerte seg utrolig vakkert om andre mennesker og om seg selv. Og jeg kunne tydelig merke at de hadde tatt på seg en livsoppgave i å skape forståelse mennesker imellom”* (s 19–20).

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgersk arbeid fordi den ikke unnviker det dype livsalvoret, og kan forvandle det til mellommenneskelig forståelse.

Underliggjørelsens evangelium

Den type velgjørende forståelse Andersson her sikter til, er hos ham knyttet sammen med den paradoksale evnen til kunstnerisk klarhet gjennom komplekse bilder og en medfølgende underliggjørelse (Jfr. bl.a. filmen *Sanger fra andre etasje* fra 1995). I denne forbindelse siterer han Tolstoj og den russiske litteraturkritiker Victor Sjklovskij med synspunkter som fører oss rett inn i sjelesørgerske utfordringer. Her dreier det seg ikke bare om å løfte frem de avgjørende livserfaringer som jeg berørte innledningsvis, men rett og slett om det å merke at vi lever, som er forutsetningen for det hele.⁴

Tolstoj holder en dag på å tørke støv på sitt værelse. Plutselig er han ute av stand til å huske hvor han har tørket (...). De vante bevegelsene har gjort ham ubevisst om den tiden som er

gått. Han blir slått av den tanke at dersom heller ingen andre har sett og kan fastslå hva som har skjedd, så er denne tiden som om den aldri har forekommet. Ut fra denne opplevelsen reflekterer Tolstoj videre: *"Dersom hele det kompliserte liv hos mange mennesker forløper ubevisst, da er det som om dette liv aldri har eksistert"* (s 145). Sjklovskij spiller videre på denne observasjonen: *"Men nettopp for å kunne gi oss livsfølelsen tilbake, for at vi igjen skal kunne føle tingene, for igjen å gjøre stenen til sten, eksisterer det som kalles kunst. Kunstens mål er å gi oss følelse for tingen, en følelse som er et syn og ikke bare en gjenkjennelse. Kunstens virkemiddel er 'underliggjørelsens' virkemiddel og den vanskeliggjorte forms virkemiddel, som øker vanskeligheten og varigheten av persepsjonsprosessen (...)"* (s 146). Går det hele for raskt, glatt og enkelt, er livet over før vi merker det, og vi har heller ikke fått hjelp til å dvele ved de erfaringer som gjør oss til unike mennesker.

Disse innspillene minner meg også om det forfatteren Tomas Espedal uttrykte i forbindelse med sitt ønske om å gjøre oss til "større mennesker", et uttrykk som skapte stor oppmerksomhet (Jfr. *A-Magasinet* 30.07.10). Også kong Harald fanget opp dette ønsket i sin nyttårstale 2011, men da uten Espedals provoserende tilføyelse om *alltid* å velge det som utfordrer og gir vanskeligheter, for å unngå å krympe. Og med tanke på sitt eget forfatterskap sier han: "Leseren skal få noe som er vanskelig, ubehagelig, men som man trenger å lese, fordi det er nødvendig." Det er på dette grunnlag lett å anbefale hans bøker for en sjelesørger.⁵

Jeg tolker Espedal på linje med Andersson, Tolstoj og Sjklovskij og mener at budskapet er omtrent dette: Skjønnlitteraturen har til oppgave å møte oss med mothaker som rusker alvorlig tak i oss for å unngå å gjøre oss til overflatiske konsumenter av et liv vi nesten ikke merker pågår. Vi må derfor ikke flykte fra det komplekse og underliggjørende alvor som får oss til å stanse opp og puste inn ekte liv.⁶ Det er *det* som kan gjøre oss til større mennesker.

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgerisk arbeid fordi den lar oss oppdage livet med rystende mothaker, overraskelser og underliggjørelser. Bare slik kan vi unngå å drikke oss

tørste på klisjeer og raske kopiprodukter av levdt liv.

Skjønnlitteratur i sjelesorgen

Jeg kan ikke huske å ha lest en eneste bok som ikke har lært meg noe som helst, og det gjelder også skjønnlitteratur. Kanskje skyldes det at jeg har en indre stemme som insisterer på det samme som nobelprisvinneren i litteratur, den russiskfødte Joseph Brodsky: "Bøker skal leses for et ubytte" (Se essaysamlingen *Hvordan lese en bok*). Dette er selvsagt ikke et uomstridt usagn⁷, men selv leser jeg ikke litteratur for litteraturens skyld – derimot for livets og min egen menneskelighets skyld. Og jeg leter derfor bevisst etter spor som setter menneskelivets spenninger – i all sin mangfoldighet – i et rikere fokus enn det jeg selv bar med meg inn i møtet med boksidene. Ikke all skjønnlitteratur er god – ut fra litteraturfaglige kriterier – men det er mulig å få et slags utbytte av så å si alt. Jeg er glad for at jeg også er i stand til å lære av forfatteres middelmådighet, fyllekalk, fortegninger, slapphet, uklarheter og skjulte agendaer. Denne typen lærevillighet er dessuten direkte overførbar til sjelesorgen: Hvordan kan jeg helt *uten* den bli i stand til åpent å nærme meg sjelesorgens egne levende og mangfoldige tekster – altså konfidentene – både på, mellom, over og under linjene?

Det finnes mye i sjelesorgen som minner om å lese skjønnlitteratur – og *det* ikke bare om man er spesielt opptatt av narrativ sjelesorg. I sjelesorgens verksted bearbeides dag ut og dag inn sterke historier med skjønnlitterære trekk. Jeg har derfor i mange år vært fascinert av et ubeskyttet utsagn fra enda en nobelprisvinner i litteratur, engelskmannen William Golding: "Hvert menneskeliv er Guds roman." Denne innsikt kunne jeg knapt klart meg uten i min sjelesørgeriske praksis.

I sjelesorgen dreier det seg vanligvis om "romaner" som blander alle slags sjangre og fasonger, både tragedien og komedien, kriminalromanen, erkjennelsesromanen, dannelsesromanen, den historiske romanen, thrilleren, den romantiske kjærlighetsromanen, poesien, helteromanen, sykehusromanen, den religiøse romanen, barndomsskildringen, avsnitt som

ligner mest på hverdagslige kioskromaner, grensesprengende innslag av science fiction og fantasy-sjangeren, pluss ganske mye av den ”magiske realismen”. Alt dette er skrudd sammen i selvbiografiens form, men uten at medforfatteren til denne guddommelige romanen (dvs. konfidenten) vanligvis har oversikt over hele innholdet, og ikke sjelden må spørre: ”Hva var det nå jeg skrev med mitt liv?”

Dette romanperspektivet på sjelesorgen fikk for meg enda en ny dimensjon da jeg nylig leste et sitat av dikteren (og presten!) John Donne, hentet fra *Devotions Upon Emergent Occasions* (1624). Det er et utsagn som innleder medieprofessor Anders Johansens siste bok: *Etter oss. Samtaler på det siste* (2010): ”Når et menneske dør, blir ikke et kapittel revet ut av boken, men det blir oversatt til et bedre språk. Hvert eneste kapittel må oversettes på denne måten. Og Gud benytter seg av mange slags oversettere (...)” (s 5). Jeg overbevist om at det ikke bare er i menneskets terminale fase og i evigheten at et slikt oversettelsesarbeid pågår, og ved siden av konfidenten selv kan nettopp sjelesørgeren ofte fungere som en av Guds mange perspektivfornyende translatører. Noen ganger kan slike omskrivningsprosesser sammenfattes i bibelske formuleringer: ”For selv om hjertet fordømmer oss, er Gud større enn vårt hjerte og vet alt” (1 Joh 3,20); ”Se, det som var så bittert, er blitt til fred for meg” (Jes 38,17a), eller i utropet: ”Hvem kan skille oss fra Kristi kjærlighet?” (Rom 8,35a) Når ”livstrua” i ulike former bryter seg frem gjennom ”tela og tvang” (Einar Skjæraasen), er sjelesorgen i høy grad å ligne med en kreativ prosess som uvegerlig søker mot ord av skjønnlitterær karakter for ikke å sperres inne.

Etter påske i fjor prøvde jeg meg med følgende blanding av gamle og nye ord for å formidle ettersmaken til en skjellsettende sjelesørgerisk erfaring som ble meg selv til del, en erfaring som var himmelsk og jordnær på samme tid.⁸ Det blir dessverre det eneste eksempel på poesi i denne artikkelen:

Hva gjør meg oppglødd, transen nær,
på jorden der jeg bor,
slik at jeg synger her og der
og setter dansespor?

Hva gjør meg fryktløs i mitt sinn
på mørke, tunge dager?
En Ånd som svaler lik en vind,
og lindrer angst og plager.

Jeg er tilfreds, fornøyd, forløst,
befrikk fra bitre tanker.
Gud gav mitt liv mirakuløst
et håp og troens anker.

Min tid, min lengsel og forstand,
min følelse og tanke,
ja, hele livets glød og brann –
jeg ser Guds hånd i hanke.

Triumfer og elendighet
er trygt i Herrens hender.
Der finnes og min sårbarhet
og skylden jeg erkjenner.

Ved Jesu Kristi soningsverk
min morgendag er ny.
Den rydder unna allslags herk
og byr på frisk meny.

Hva gjør meg ubesværet, glad?
Å si at jeg det fatter
er løgn, men Gud han vennlig la
i meg en påskelatter!

Dette jubelbruset var sant for meg der og da, men er kanskje ikke en helt vanlig måte å uttrykke sjelesørgeriske erfaringer på. Heller ikke i fortsettelsen av denne artikkelen vil jeg først og fremst levere et forsvar for den helt alminnelige sjelesorgen og dens iboende skjønnlitterære kraft. Det jeg vil prøve på, er å gi noen konkrete eksempler på skjønnlitterære bidrag som har gitt nye impulser og perspektiver til den sjelesorgen jeg selv praktiserer, en praksis som opplagt er av blandet kvalitet.

En ting er jeg imidlertid er overbevist om. Denne beskjefteigelsen har gjort meg til et ”større menneske” i den forstand at jeg kan romme mer, tåle mer, oppdage mer og lytte bedre i sjelesorgens verden. Kall det gjerne også en type frigjøringsprosess som aldri kan erklæres for ferdig, hvis ikke vi selv vil betraktes som ferdige. Et av de Pauli ord jeg som sjelesørger helst skulle kunne si med troverdighet til alle konfidenter, er følgende: ”Dere har det ikke trangt hos oss...” (2 Kor 6,12a), eller i en personlig form rettet til en enkelt medvandrer: ”Du har det ikke trangt hos meg. Jeg har plass i hjertet” (Jfr. v 13b). Dette siste føyer også Paulus

til. Hos meg er det riktignok ikke, som hos ham, en konstatering, men bare en bønn.

Sjelesorgen ligner selv på skjønnlitteratur når den åpner noen sider i den guddommelige roman som hvert menneskeliv utgjør. Denne inneholder mange ulike historier og sjangre, og klinger bare fulltonende i møte med en sjelesørger som ikke for egen del er trang i sjelen.

Vigdis Hjorths regnekunst

Når jeg en sjelden gang blir spurt om hvilken skjønnlitterær boktittel jeg synes er best, har jeg siden 2005 hatt et standardsvar, nemlig Vigdis Hjorths romantittel *Fordeler og ulemper ved å være til*. Jeg synes dette er en herlig frekk og utfordrende formulering, en slags knusktørr sakprosatittel som blir umåtelig fantasieggende når den knyttes til en roman.

Dessverre er romanen knapt like god som tittelen, men den har i hvert fall beriket mitt bilde av dem som har et usedvanlig lyst sinn og tro på at alt vil ordne seg til sist. Noen mennesker er jo faktisk individuelle utgaver av slike festdronninger, som er det Hjorth her skildrer. Når så likevel hovedpersonens liv som pensjonatvertinne styrtes i grus av kommunalt byråkrati og inntektenes sterke begrensninger, må hun til sist forlate alt det hun har bygget opp. Da setter hun seg dagevis ned for å formulere noen ord hun kan leve videre på, og etter mengder av forsøk som resulterer i et snødekke av istykkerrevne hvite papirlapper, anser hun seg endelig er ferdig med prosessen. På den siste lappen står det:

*"To og to er fire, ikke fler
men det kjennes ut som det er mer!"*

*Dette mer er min glede,
Og jeg kan ikke slippe den!"* (s 251)

I dårlig sjelesorg er to og to alltid fire. Der gjelder dette udiskutabelt, i alle situasjoner og for alle slags mennesker. Da er det lett å irritere seg – oftest med masken i behold riktignok – over dem som har sin lidenskap knyttet til en helt annen måte å regne på. Selv prøver jeg å like disse typene. I møte med medmennesker har jeg ved litteraturens hjelp tilegnet meg en slags åpenhet for at to og to iblant kan være mer enn

fire. Denne undringen er blant annet inspirert av en halvgod roman av Vigdis Hjorth om fordeler og ulemper ved å være til. La dette samtidig være en forsmak på noen av de øvrige skjønnlitterære impulsene som snart følger.

Men la meg samtidig også få nevnt en annen boktittel som har skapt ettertanke hos meg på en annen, nesten motsatt måte. Midt inne i Beate Grimsruds kritikerroste roman *En dåre fri* foreslår nemlig hovedpersonen en tittel på samlingen av hennes tekster, som et forlag ønsker å utgi. Dette tittelforslaget lyder *Det fins grenser for hva jeg ikke forstår*. "Det kunne ha vært tittelen på hele livet mitt," tilføyer forfatteren (s 199). To og to kan iblant være mer enn fire. Det er sant. Men det fins samtidig grenser for hva vi ikke forstår. Det er også sant. I spenningen mellom den grensesprengende åpenheten og den grensesettende forstanden er det sjelesorgen må finne sin vei – og det er vel der også våre liv må finne sin vei, tror jeg.

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgerisk arbeid fordi den lærer oss en regnekunst som ikke finnes beskrevet i mattebøkene, og samtidig, paradoksalt nok, kan den minne oss om at det finnes grenser for hva vi ikke forstår.

"Snakk til meg" – sant om livet

"Til syvende og sist leser vi ikke for lesingens skyld, men for å lære," for igjen å sitere Joseph Brodsky (s 74), han som har bibrakt meg mest om selve lesekunsten gjennom sine essays. Og før jeg helt forlater Vigdis Hjorth, tillater jeg meg å spørre hva jeg som sjelesørger kan lære av hennes siste roman som nok er atskillig bedre og dypere enn den førstnevnte med den spennende tittelen. Den siste romanen heter *Snakk til meg* og minner meg umiddelbart om at i sjelesorgens rom gir vi verdighet til et medmenneske ikke bare ved å *lytte til* (Det som ofte er opplest og vedtatt som sjelesorgens alfa og omega), men også ved å *snakke til*. Den enkegrå bibliotekaren Ingeborg prøver i romanen – da hun har nådd rundt midten av livet – å flakse med vingene for å bli gjenoppdaget av sin eneste sønn som har rømt til Sverige, og av sin elsker – og senere korttidsekte mann – som hun først støter borti på Cuba.

I det anspennte forholdet til den bortkomne

sønnen opplever hun mot slutten av romanen at "I takt med at fremtidens hav ble halvert, ble liksom fortiden fordoblet. Hadde jeg sagt noe du hadde reagert på? Jeg sa jo aldri noe kontroversielt, mente ikke noe kontroversielt, snakket ikke stygt om innvandrerne, priset dem heller ikke, snakket ikke om Norges kriger i utlandet eller valgkampen eller religion, hva da? Været, den nye støvsugerens kapasitet, maten vi spiste, fergeruter. Noe som hadde provosert deg, såret deg i den grad at det kunne forklare dette fraværet, nesten umulig. Så tenkte jeg det kanskje handlet om det, at jeg var så formløs, utydelig, meningsløs, at det var det som var kjedelig, uutholdelig, provoserende?" (s 253) Og så kaster Ingeborg et glimt tilbake på sin egen svært forutsigelige bakgrunn, for eksempel på julaften: "Nå må vi ikke spise for fort, sa far. Nå må vi huske på å nyte maten, sa far, ikke mer, det var hans julebudskap år etter år, er det slik det foregår i de tusen hjem? Språklige ritualer like meningsløst intetsigende som adventsstaker og julekalendre, ingenting mer. Hva mer? Hva skulle mer være? Noe avgjørende! Hva da avgjørende? Å ikke krysse elven når isen var usikker. Å bruke refleks om høsten. Skulle jeg vente noe avgjørende fra deg (altså sønnen, min anm.), av hvem skulle du ha lært å snakke om noe avgjørende, vi vet ikke engang hva det er.

Når folk dør, synes vi plutselig vi forstår hva som er viktig, ikke det materielle, fjernsynsunderholdningen, skiføret og prisene, sier til oss selv at vi må beholde denne innsikten når hverdagen kommer, glemmer den straks" (s 255 f).

Av Vigdis Hjorths roman lærer jeg – i tillegg til det avslørende familiebildet – at veien videre ikke for alle nødvendigvis er å prøve å gjøre det hele godt igjen med lag på lag av stadig nye samtalebiter. Dette er riktignok min egen instinktive vei, men så har jeg heldigvis lest skjønnlitteratur. Da kolliderer en naiv idealisme med virkelighetens grensestolper. Og Ingeborg i romanen summerer opp forholdet til sønnen på denne svært provoserende, men for henne frigjørende måten: "Det er skammen over å være vraket som har plaget meg, ikke god nok, å ha strøket til en så avgjørende eksamen, det er den jeg må lære meg å bære, ikke tapet av deg (...).

Hvor lite livet mitt kan synes, hvor smått mitt virke har vært, hvor lite jeg selv har verdsatt det, så

er det mitt, har det vært min vei og jeg står inne for det, og vil ikke det skal måles med andres mål, heller ikke dine. Hvis det vi har hatt sammen har vært en form, plikt, sedvane, så er det ikke bare du som ikke har vært glad i meg, men jeg ikke glad i deg heller, så har vi vært fattige sammen" (s 265).

"Jeg har så lenge forsøkt å gå i meg selv for å forstå, men å gå i seg selv, hva vil det si? Jeg gikk meg vill i meg selv og kom ikke frem, og så ville jeg gå meg i deg, men det var forbudt område (...). Det jeg ble gitt "var et nytt syn på meg selv. Jeg står ikke bedende utenfor noens dør og banker desperat og faller ikke sammen når den ikke åpner seg, takk! Jeg respekterer valget ditt og forlater situasjonen. Beveger meg inn i det landskapet Hemingway beskriver i sine beste ting på sine eldre dager, der havet er havet, den gamle mannen en gammel mann. Den unge gutten er en ung gutt, ikke arving, den gamle mannen ikke far, de to er ikke i slekt, ikke belemret med blodets bånd. Havet er havet og fisken er en fisk og jeg en middelaldrende bibliotekar, ikke mer ikke mindre.

Behøver ikke sette opp noe regnestykke, behøver ikke argumentere, bare bestemmer: Gir slipp. Klipper over. Vondt et kort øyeblikk som et stikk, og så åpnende. En liten smerte som ligner på lykke" (s 266 f). Jeg gjentar: En liten smerte som ligner på lykke!

Denne type ærlighet og resolutthet håper jeg at sjelesorgen også kan ha plass for – selv om det faktisk bryter med et dyrebart relasjonsfokus: Vi er bare oss selv i relasjon til andre! Det er imidlertid ikke alltid at arbeidet for å opprettholde et problematisk forhold er det beste, selv ikke tettheten til nære familiemedlemmer, venner og kjærester. I alle fall ikke når den fastholdes krampaktig og uten å gi tilstrekkelig frihet hverken til en selv eller de andre. Ser vi stort på det, kan dramaet i Vigdis Hjorths roman være en sekulær utgave av Jesu ord om å miste for å finne. Og kanskje finner Ingeborg i fortsettelsen på denne måten også andre enn seg selv?

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgerisk arbeid fordi den lærer oss å snakke sant om livet, selv om dette bryter med innarbeidede idealer og normalt bærekraftige relasjoner. De beste intensjoner er ofte for gode til å kunne realiseres i livets strid.

Mot "trangboddhet i sjelen" – ved Rileys hjelp

Jeg har tidligere vært inne på hvordan skjønnlitteratur kan skape et større indre areal hos oss, en plass vi kan trenge for å motta og romme andres liv. Med en slik sterk utvidelsestrang gikk jeg til den neste boken, en jeg bevisst har jeg lest med tanke på akkurat denne artikkelen.

Den er selv rommelig, den mest omfangsrike romanen jeg noen sinne har lest av en norsk forfatter. Omfanget er ikke bare irriterende stort, men i seg selv en del av budskapet, har jeg etter hvert forstått. Boken heter *Heimdal (California)* og er skrevet av norskamerikaneren John Erik Riley som de siste årene har bodd i Norge. På de 873 sidene finnes blant annet noe så uvanlig innenfor skjønnlitteraturen som 231 sluttnoter, noen av dem på mange sider med liten skrift. Romanen er dessuten skrevet på en blanding av norsk og engelsk, inneholder en rekke sort/hvitt fotografier, mange referanser til avansert popmusikk og en mengde lister med gjentakelser over flere sider. For eksempel inneholder kapitlet som heter "Om slutten av tenårene/begynnelsen av tjuårene" bare tre ord som gjentas i det uendelige: Arbeid Drikke Bakrus. På slutten av kapitlet står imidlertid ordet Arbeid alene hele 130 ganger (s 223f). Det gir et visst håp!

En av grunnene til at jeg grep til akkurat denne boken, er at den fikk så enormt forskjellige anmeldelser i Aftenposten (12.01.11) og Dagbladet (07.01.11). I Aftenposten kaller Vidar Kvalshaug boken for "den største fortellingen som er skrevet på norsk i min levetid. Den er et suverent oppslagsverk om vår tid, for vår tid og våre etterfølgere." Kvalshaug sier videre at han lette hele veien etter svakheter som kunne jekke boken ned, men fant ingen da lesingen var over. Den stod bare sterkere og sterkere. På den annen side kaller Dagbladets Cathrine Krøger den samme boken for "litterært jåleri og en keiser uten klær", og hun karakteriserer den videre som "provoserende svak". Etter å ha lest boken er det "mer overraskende at boken slaktes enn at den bejubles", skriver Bergens Tidende (24.01.11), og jeg er enig.

Boken tegner et bilde av Norge i dag, som jeg i min alder trenger å bli tilført for ikke å stivne i nostalgi, og den lever i meg som et musikalsk potpurri lenge etter at jeg har glemt de fleste

detaljer. På denne måten hjelper boken meg til å smake på livsfølelsen til samtidige mennesker svært ulike meg selv, konsentrert om det som skjer i årene etter 1997 da hovedpersonen ankommer Norge.

Den tilflyttede er etter hvert blitt en meget suksessrik kokk og matskribent med mange trekk fra forfatteren selv, og boken er krydret med nærværet til mange kjente norske filosofer, kjendiser og skravleikoner. Hovedpersonen som er blitt berømt for å ha oppfunnet matideologien "kulinariismen", har en svært radikal bakgrunn fra en esoterisk økosofisk bevegelse i et norsk-ættet miljø i California. Dette har han nå et ambivalent forhold til, for å si det forsiktig.

Som VG-ansatt matkjendis har han tatt navnet Balder Mehamn, men opererer også under en rekke andre navn. I fotnote 42 finner vi 45 anvendte navn som han (eventuelt hans etter hvert tilbaketrukne far) har brukt, alt fra Albert Otto Max von Wienecke Roth og til Fernando Pissoir. Han har gjennom livet også forflyttet seg fra sted til sted og fra vennekrets til vennekrets. Romanen skildrer også et svært skiftende forhold til kjæresten/vennen Cordelia. Hun skriver blant annet lange, uttrykksfulle og merkelige brev – fortrinnsvis på engelsk – noe som utgjør mange av bokens kapitler. Med andre ord har denne personen hverken bærekraftige røtter og relasjoner, ei heller et stabilt navn. Blant annet på denne måten leker boken alvorlig(!) med våre egne aktuelle identitetsproblemer. Innledningsvis i fortellingen rammes Balder av et kraftfullt offentlig sammenbrudd under det som skulle være en av hans store opptredener som mat-ikon.⁹ Etter denne omveltende episoden er mesterkokken henvist til å rekonstruere sitt eget liv gjennom den informasjonen han særlig finner om seg selv på internett.

Dermed har jeg raskt nevnt de få ytre holdepunkter for handlingen som blant sine mange perspektiver også kan sies å beskrive vårt krampaktige forsøk på å forene nytelse og etikk, slik den økologisk baserte kulinariismen til Balder er et godt eksempel på. "Det ligger i tiden. Folk er møkk lei av å måtte tenke i mot-poler!" får vi vite på bl.a. side 533.

Denne merkelige boken avslører mange trekk

ved vår tid, samtidig som den hos meg skaper en underlig solidarisk kjærlighet til den og til dem som akkurat nå har sin ”stund på jorden”. I en episode som kalles HSMH (dvs. Hendelsen Med Stor H) hører vi at moren til hovedpersonen sier til sin mislykkede ektemann, som svar på en mumlende og utydelig kjærlighetserklæring: ”I love you too. Now get back to work” (s 672 f). Dette er ikke skildret pinlig, ironisk eller på annen måte distansert. Det er en ekte HMSH – midt i et rom med millionærer, halvkjendiser, zippie burnouts og IT-gründere som bare tomprater sentimentalt om hvor great Heimdal var. Hendelser av HSMH-typen opptar dog ikke mange sider i boken. I all sin mangfoldighet kan den bare leses med utbytte av dem som ikke lett sjokkeres av de utvekster den skildrer i fullt monn.

Den etter hvert helt innsunkne og hjelpeløse faren i kjelleren hjemme i Heimdal (California), formulerer følgende livserfaring i en av sine tre notisbøker: ”Man kan gjøre alt riktig og likevel gjøre alt galt,” og dette blir et slags motto som hele boken kretser om. Foreldrenes pensjonat i California, som drives med en nagende dårlig samvittighet etter at den revolusjonære økobevegelsen deres er strandet, kalles da også ÅLT GÅLT, altså med to å’er, noe som også blir navnet på Balders etter hvert fusjonerte matfirma (I denne finurlige ortografien avsløres også mye av den kreativitet som en god sjelesørger er helt avhengig av. I fagbøker for psykoterapi og sjelesorg kalles et slikt grep ofte for ”reframing”¹⁰).

Hva vil jeg særlig trekke frem fra dette gigantverket som impuls for sjelesorgen? Jo, en scene mot slutten av boken hvor den fryktede, store krise og katastrofe faktisk synes å ha inntruffet. Menneskene befinner seg spørrende og usikre på en flyplass, og de hjelper hverandre fordi det ikke finnes noen annen mulighet. Fordi pengestrømmen er borte, og det stormer ute, er verden på en forunderlig måte blitt vakker, får vi vite (s 750). Usikkerheten og frykten rundt krisen vekker gamle minner, konsentrerer dem og fyller dem med ny mening: ”Den ene historien etter den andre skyller over forsamlingen. (...) Felles for historiene er at de blir stadig mer personlige, mindre knyttet til dagens hendelser, mer et uttrykk

for stemningen i lokalet. (...) Også jeg forteller historier, uten sjenanse, fra oppveksten i Heimdal og tiden i Oslo. (...) Men først og fremst lytter jeg til de andre, alle de strandede reisende, som formidler sine erfaringer med stor iver. (...) Jeg hører historier om hvite løgner, små underslag og uaktsomt utroskap. Alle sammen fremstår de som bekreftelse på at det alltid er noe annet, noe bak eller under, et nett av forbindelser som vi bare unntaksvis ser, i korte glimt.

Vi snakker løst og uforsiktig, med åpenheten til usikre tenåringer. Som fortsatt er nye i verden, så sultne etter kontakt at vi glemmer vanlige grenser og kutyme. Alt som sies virker sannsynlig, ingenting utrolig. Og timene tikker av gårde. Muzaken, som vi ikke la merke til, skrur seg plutselig av, helt av seg selv. Taklysene demper seg noen hakk til, går inn i nattmodus. Vi drikker tett, snakker høyere og høyere, som om vi forsøker å trøste oss selv, eller hamre inn et eller annet misforstått budskap. Eller bare for å signalisere at vi fortsatt finnes, her, i dette rommet” (s 752f).

Denne scenen er et sted der også sjelesorgen kan hente inspirasjon og håp. Det finnes en vakker verden av medmenneskelighet når alt det andre er skrappt vekk. Og bak og under alt dette igjen finnes altså noe forenende vi bare unntaksvis ser, i korte glimt. Det er mulig å lure på om dette hos Riley kan dreie seg om en blyg sekulær beskrivelse av en slags sammenbindende guddommelig dimensjon. Sjelesorgen selv kan uansett her være tydeligere i all ydmykhet, og den har mer å komme med enn de som etter hvert høyrøstet prøver å trøste seg selv eller drikke seg til fred. Den minner på sitt beste i bunn og grunn om den hendelsen med stor H, som jeg tidligere nevnte: *I love you too*, men da med tilføyelsen: ... *and so does God!* Slik gir den plass i sjelen for ekte sjeleomsorg! Og trangboddheten har igjen fått sin høyst påkrevde utbygning, kanskje blant annet ved skjønnlitterær hjelp.

Av en eller annen grunn blir jeg gjennom dette også minnet om sluttscenen i Kafkas berømte *Prosessen*. Noen ord der har festet seg langt sterkere hos meg enn skildringen av de lange korridorene og de diffuse anklagene mot Josef K. I huset ved steinbruddet der hovedpersonen dramatisk ender sitt liv, farer nemlig

et vindu opp i øverste etasje som et tindrende lys, "og svakt og utydelig skimtet han et menneske som bøyde seg langt ut med fremstrakte armer" (s 248). Forfatterstemmen stiller umiddelbart mange spørsmål om hvem dette mon kan være, og selv vil jeg føye dette til: Kan det ha vært en menneskelig sjelesørger?

Skjønnlitteratur er blant annet viktig for sjelesørgisk arbeid fordi den kan få oss til å åpne oss for samtiden og de mennesker som befolker den, og den kan i denne forbindelse inspirere sjelesorgen til med utstrakte, kjærlige armer å ta mot og bidra til HMSH- erfaringer.

Et oppsamlingsheat av impulser fra klassikere og nyere verker

Jeg har hittil bare formidlet en ørliten del av de skjønnlitterære impulser som jeg skylder takk med tanke på sjelesorgen. Utrolig mye i denne omfattende bagasjen har fått meg til tenke nytt, dristig, fritt og stort i sjelesorgens verden. Samtidig er jeg også blitt minnet om egne begrensninger og tilbakefall. La meg avrunde med i det minste å føye til noen klassikere, og noen få andre inspirasjonskilder.

Av klassikerne har f. eks. Homérs *Odyseen* forberedt meg på ikke å bli lokket til uforstand ved de vakre sirenenes sang (og derfor har jeg også sørget for å binde meg til masten ved synet av en altfor velklingende sjelesorg), og Odyssevs reise har videre lært meg noe om hvor viktig det er å seile klar av både Skylla og Karybdis (altså noe om sjelesorg som balansekunst). Cervantes *Don Quixote* (av forfatterlauget kalt verdens beste roman, og i sine to bind like omfattende som Heimdal (California)) har vist meg mye av ekte menneskelighet, mye av humor, ydmykhet, oppblåsthet og det store i det små. Dantes *Den guddommelige komedie* har bidratt til å gjøre fortapelsens mulighet til en levende virkelighet for meg personlig midt i en overflatisk underholdningskultur. Blant nyere klassikerne tenker jeg selvsagt blant annet på Dostojevskijs bøker (ikke minst *Forbrytelse og straff* fra 1866 og *Brødrene Karamasov* fra 1880), som for første gang virkelig lot det gå opp for meg at den beste psykologi ikke finnes i psykologiske lærebøker.

Av litteratur fra min egen levetid er svensken

Sven Delblancs familiebiografiske presteroman *Samuels bok* det skjønnlitterære verk som har gjort størst følelsesmessig inntrykk. Boken har blant annet avslørt for meg hvorfor jeg er så utrolig glad i og stolt over min egen far, til tross for hans brister og feil. Dette kan nok ha hjulpet meg til leilighetsvis å unngå moralismens tvangstrøye i møte med andres liv.

Det finnes altså mange bokkilder som har fått meg til å våkne opp – i alle fall av og til. Det samme kan jeg si om hjelpen fra en sjanger av bøker mange har lest i nyere tid, og som behandler eksistensielle problemer på en fascinerende måte i skjønnlitterær form. Jeg tenker på Barcelona-bøkene *Havets katedral* (I. Falcones) og *Vindens skygge* (C. R. Zafón), og ikke minst på boken til sveitseren med forfatternavnet Pascal Mercier: *Nattog til Lisboa* (2004). La meg by på bare én av de mange overraskende perspektivforskyvninger som denne boken er full av: "Skuffelse anses som et onde. En uoverveid fordom. Hva, om ikke skuffelsen, skulle vise oss det vi har ventet og håpet. (...) Hvordan skulle en altså vinne frem til klarhet om seg selv uten skuffelsen?" (s 221) Slik oppdaget jeg for første gang på alvor at skuffelsene kunne være dørråpnere i sjelesorgens verden – og i mitt eget liv.

Personlig mener jeg at Bergljot Hobæk Haffs bok *Skammen* fra 1996 er en av de beste norske romaner gjennom alle tider. Slik jeg ser det, skildrer boken både skammen og den tilhørende skylden på en måte som supplerer faglitterære bidrag til samme tema, og gir dybde og nyanser til en problematikk som ingen aktuell sjelesorg helt kommer utenom.

Faren til jeg-personen sier dessuten noe interessant med tanke på sjelesørgisk innsikt, mer generelt. Selv hadde han lest billige eksemplarer av Goethes *Faust*, Shakespeares *Kong Lear*, Dostojevskijs *Forbrytelse og straff* og Dantes guddommelige komedie sønder og sammen. For sin del opererer han med tre kilder til innsikt i menneskesjelen: "Først og fremst mot til å se inn i seg selv, dernest diktningen og endelig iakttagelsen av andre mennesker" (s 552). Og så føyer datteren til følgende refleksjon: "Det lot til at min intelligente søster bare hadde adgang til det siste hjelpemidlet og i det store og hele bare fløt på sine teoretiske kunnskaper. Hvem vet, tenkte jeg,

kanskje var det ingen fordel å ha et så kjapt hode at en oppfattet alt på stedet uten først å måtte grunne på det." Jeg vet godt hvorfor jeg merket meg akkurat dette!

Et annet sted sier faren noe som trekker i lignende retning – for øvrig også i den retning som Tunström-sitatet i første hovedavsnitt peker mot: "Det er det vi ikke forstår som gjør oss klokere (...) – for det frister vårt vitebegjær og tvinger oss til å fordype oss. Vi lever i en gråsoner av uvitenhet, der vi stadig lærer noe nytt ved å hente jeg-fremmede ting inn i jeg-et. Det vi forstår, har vi gjort oss ferdige med, og det er ikke lenger en kilde til åndelig vekst" (s 658). For den ubøyelige faren, presten Vemund Hov, baner det seg etter hvert vei frem en jeg-fremmed erkjennelse som gjør at han våger å bryte ut av sin isolasjon ved å ta skrittet fra det skambelagte "Jeg er den jeg er" og til "Vi er skyldige i alt for alle". Slik legger skammen og skylden seg faktisk tett inn til hverandre, og det er som om de på denne måten slutter fred, skriver Hobæk Haff (s 660). Vi må være åpne for at en slik fusjon faktisk også kan skje i sjelesorgens verden, der poenget vanligvis nok er å kunne skjelne, men sannelig også å holde ting sammen – på rett tid og sted.

Teologisk frimodighet ved skjønnlitterær hjelp

Romaner som den til Hobæk Haff gir meg også fornyet teologisk mot og fantasi i sjelesorgen, noe den ikke kan klare seg uten. Blant annet hjelper forfatteren meg gjennom følgende undring: "Kanskje er det derfor vi mennesker tror på Gud. Fordi han er selve annerledesheten, som vi kan elske og gi oss hen til uten at vi mister noe av det som er vårt eget" (s 636). I alle fall uten å miste vår sanne menneskelighet, tilføyer jeg gjerne.

Et teologisk perspektiv hjelper også Karl Ove Knausgård meg til å holde fast i. Jeg tenker da særlig på boken: *En tid for alt* (2004). Knausgård er her like modig som i sine mer omtalte selvbiografier, men med en større himmel over boksidene. Han utfolder en forfriskende teologisk fantasi knyttet til mange av de bibelske grunnfortellinger og noen klassiske teologiske verker, og det på en måte som også kan forløse skuggeredde moderne sjelesørgere tilbake til seg selv.

I *Min kamp 1* forteller Knausgård at han under første arbeidsdag med denne romanen fikk et syn av Kristus med tornekrone i rommet der han satt (s 190), og boken inneholder da også blant annet en rekke uredde utsagn om inkarnasjon og kristologi: "Det guddommelige er alltid noe utenfor menneskene. Med Kristus befinner det guddommelige seg innenfor, og antar derfor helt andre former. Med sin merkelige blanding av komikk og skjønnhet, dumhet og uskyldighet, oppriktighet og iscenesettelse, brutalitet og ømhet, er det noe nesten vaudevilleaktig over Jesu lidelseshistorie, en slags gjøglernes aften hvor kongen som ingen vet er konge, blir pisket og kledd ut som en narrekonge..." (s 471).

Påminnelsen om denne guddommelige dårskap utviskes i naboskapet til sjelesørgersk snusfornuft, men kan altså overleve i inspirasjon fra skjønnlitteraturen. Sjelesørgeren har egentlig bare én ting å føye til en slik kreativ bibelsk påminnelse, men det utgjør da også det innerste i sjelesorgen: *Det skjedde for oss!* Dette er samtidig grunnlaget for all ekte påskelatter. Jfr. diktet ovenfor.

Homo Dei

Et menneskes skjønnhet var for Dante betinget av evnen til i ansiktets oval å kunne skjelne syv bokstaver: *HOMO DEI* (Guds menneske). Brodsky påstår selvbevisst at dikteren er i stand til å kunne skjelne mye mer i de skiftende ansikter. Dikteren ser her nemlig forekomsten av hele alfabetet med alle dets kombinasjonsmuligheter, dvs. det kreative språket. Nå var Dante selv dikter, og han brukte i den rollen mange velvalgte ord for å få sitt budskap frem. Dante og sjelesørgere er likevel enige om at dette nytter lite om ikke møtet med "den andre" gjennomlyses av de fundamentale bokstavene i ordene *HOMO DEI*.¹¹ Hvert menneskeliv er dypst sett Guds roman.

Bøker som omtales eller nevnes i denne artikkelen

Andersson, Roy: *Vår tids redsel for alvor*, Oslo: Spartacus 2. oppl. 2010.

Berggren, Arne: *Advent*, Oslo: Tiden Norsk Forlag 3. oppl. 2004.

Brodsky, Josef: *Hvordan lese en bok*, Oslo: Aventura Forlag 1997.

Delblanc, Sven: *Samuels bok*, Stockholm: BonnierPocket

3. oppl. 1984.
 Dante Alighieri: Den guddommelige komedie, Oslo: Gyldendal 2. utg. 2000.
 Donne, John: Devotions Upon Emergent Occasions (1624).
 Dostojevskij, Fjodor M.: Forbrytelse og straff, Oslo: Gyldendal (Lanternebok) 6. utg. 1982.
 Dostojevskij, Fjodor M.: Brødrene Karamasov, Oslo: Gyldendal 5. utg. 1991.
 Espedal, Tomas: Gå. Eller kunsten å leve et vilt og poetisk liv, Oslo: Gyldendal 2006.
 Espedal, Tomas: Imot kunsten, Oslo: Gyldendal 2009.
 Falcones, Ildefonso: Havets katedral, Oslo: Bazar Forlag 5. oppl. 2009.
 Grimsmrud, Beate: En dære fri, Oslo: Cappelen Damm 4. oppl. 2011.
 Grevbo, Tor Johan S.: Den faktiske preken som tjeneste for Ordet, Oslo: Skrivestua Menighetsfakultetet 2. utg. 1988.
 Grevbo, Tor Johan S.: Sjelesorgens vei. En veiviser i sjelesorgens landskap – historisk og aktuelt, Oslo: Luther Forlag 2006.
 Hjorth, Vigdis: Fordeler og ulemper ved å være til, Oslo: Cappelen 2. oppl. 2005.
 Hjorth, Vigdis: Snakk til meg, Cappelen Damm 3. oppl. 2010.
 Heivoll, Gaute: Før jeg brenner ned, Oslo: Tiden Norsk Forlag 3. oppl. 2010.
 Hobæk Haff, Bergljot: Hobæk Haffs beste (Renhetens pris og Skammen), Oslo: Gyldendal, pocketutg. 2006.
 Homér: Odysseen, Oslo: De norske Bokklubben 2001.
 Johansen, Anders: Etter oss. Samtaler på det siste, Oslo: Spartacus Forlag 2010.
 Kafka, Franz: Prosessen, Oslo: Gyldendal 1933.
 Knausgård, Karl Ove: En tid for alt, Oslo: Oktober Pocket 4. oppl. Oslo 2010.
 Knausgård, Karl Ove: Min kamp 1, Oslo: Forlaget Oktober 2010.
 Mercier, Pascal: Nattog til Lisboa, Oslo: Gyldendal 2009.
 Møllehave, Johannes m.fl.: Det skal merkes at vi lever, Oslo: Schibsted-forlagene 2004.
 Riley, John Erik: Heimdal (California), Oslo: Tiden Norsk Forlag 2010.
 Saavedra, Miguel de Cervantes: Don Quijote, Oslo: Aschehoug Pocket 4. oppl. 2007.
 Tunström, Göran: Prestungen, Oslo: Cappelen Utvalgte 1991.
 Zafón, Carlos Ruiz: Vindens skygge, Oslo: Gyldendal 6. oppl. 2005.
 Også Hemingways *Den gamle mann og havet*, Goethes *Faust* og Shakespeares *Kong Lear* er trukket inn gjennom sitater fra andre forfattere.

Noter

- Artikkelen bygger på et foredrag under seminaret "Sjelesorg og litteratur", Institutt for sjelesorg, Modum Bad 23.–25.05.2011, og den muntlige formen er delvis beholdt.
- Morgenbladet* 23.11.2007. Se også Pär Lagerkvists utsagn: "Det mesta är så betydelselöst. Men så finns det någonting oerhört...", gjengitt innledningsvis i Gaute Heivolls roman: *Før jeg brenner ned* (2010, s 5).
- Se min egen samling i boken *Sjelesorgens vei. En veiviser i det sjelesørgiske landskap – historisk og aktuelt*, (2006, s 502–506).
- Det er også budskapet til de danske kunstnervennerne Benny Andersen og Johannes Møllehave i boken *Det skal merkes at vi lever* (norsk utg. 2004).
- Det gjelder f. eks. *Gå. Eller kunsten å leve et vilt og poetisk liv og Imot kunsten*, begge nominert til Nordisk Råds litteraturpris. Espedal har for øvrig laget en liste over sine 99 yndlingsbøker. Se: <http://bergenbibliotek.no/litteratur/vestlandsforfattere/intervju/tomas-espedal>.
- Det er en variant av det Brecht i sin dramaturgi kaller "Verfremdung", noe jeg har reflektert over i boken *Den faktiske preken som tjeneste for Ordet*, Oslo: Skrivestua Menighetsfakultetet (1986, s 23ff). Det er i denne forbindelse viktig å forstå også prekenen som en form for sjelesorg (jfr. min kronikk i *Vårt Land*: "Alt er sjelesorg" 21.12.2009).
- For eksempel hevder nevnte Espedal i intervjuet (note 5) at bare forfattere lærer av å lese bøker, noe som riktignok står i motsetning til ting han ellers sier.
- Første gang trykt i *Vårt Land* (12.04.10, s 30) og i *Diakonova* (2/2010, s 28).
- Her kan man gjerne assosiere til Arne Berggrens mer overkommelige roman om reklamemannen og rikssynseren Edvin Askeland. I boken fra 2004 med det håpefulle navnet *Advent* vet heller ikke denne hovedpersonen i all sin fremgangsrike kreativitet hvem han egentlig er. Og han begynner å hulke uforståelig på vei til et møte (En annen gang dumper han for øvrig ned i en betongkoloss for vordene prester og sjelesørgere for å tale om emnet: Trenger Jesus reklame? Han synes hele bygget lukter fotform og forsamlingen på 20–30 fremtrer ikke særlig fargerik, får vi vite (s 109–123)).
- Se mer om dette i min art. "Når tingene låser seg... Om perspektivforskyning i sjelesorgens hverdag", *Halvårsskrift for praktisk teologi* (1/2000, s 3–20).
- Jfr. min art. "Livshistorie og religiøsitet", *Halvårsskrift for praktisk teologi* (1/1998, s 24–32).

Sammendrag

Artikkelen viser hvordan sjelesorgen kan vinne på å hente impulser fra skjønnlitteratur, blant annet fordi denne bidrar til økt menneskekunnskap, gjør verden større og styrker livsalvoret. Det fremheves også at sjelesorgen selv kan minne om skjønnlitteratur når den avdekker sterke historier og opplevelser av ulike sjangre. Gjennom en rekke konkrete eksempler inspireres det til sjelesørgiske bevissthetsutvidelse ved skjønnlitterær hjelp.